

Stor i både stort och litet – *RJ utvärderad*

ANDERS MELLBOURN

Det mest slående med Riksbankens Jubileumsfond är att den samtidigt står för det största och minsta, för det mest etablerade och det mest okonventionella.

Från mina första amanuens- och forskarutbildningsår i slutet på 1960-talet minns jag mina handledare betona att det som framöver gällde var att formulera eller komma med i ett brett, övergripande forskningsprojekt. Genom Riksbanksfondens tillkomst fanns nu resurser och en instans som skulle kunna finansiera stora empiriska projekt som tidigare inte kunnat genomföras i Sverige.

Inför en tjänstledighet som journalist i mitten på 1980-talet då jag ville tillbaka till universitetet för att fördjupa en artikelsatsning till en bok med blandat statsvetenskapligt-journalistiska ambitioner, fanns återigen Riksbanksfonden där. Sex månadslöner beviljades för ett projekt som inte heller skulle vara längre.

Och när jag i slutet av 1990-talet som ganska ny direktör för Utrikespolitiska Institutet behövde några tiotusen kronor för att kunna arvoda författarna till ett temanummer av vår tidskrift *Internationella Studier* om vad diplomati, journalistik och forskning förstod om murens och kommunismens fall tio år tidigare, blev det till slut också Riksbanksfonden som kunde komma till bistånd. Inte ens Forskningsrådsnämnden, som då ännu fanns kvar bland de statliga råden och som vi först vänt oss till i tron att där fanns medel för information om och popularisering av forskning, hade kunnat vara behjälplig.

Härmed också så mycket för den personliga redovisning som blivit viktig i den debatt som förevarit sedan utvärderingen av fonden åren

1989–2003 blev klar i slutet på det verksamhetsår som denna redovisning omfattar. Låt mig då också påpeka att dessa tre erfarenheter av Riksbanksfonden i stort och smått härrör från tre decennier med tre olika direktörer och ordföranden. (Mina direkta insatser för och inom Riksbanksfonden hör till 2000-talet och finns berörda och inte okritiskt bedömda i utvärderingen, vilket också påpekas som eventuell läsanvisning för fortsättningen.)

Hur det stora och etablerade levit parallellt med det mindre, okonventionella och framåtblickande är också en röd tråd genom utvärderingen. Författarna följer en i huvudsak historisk, berättande form för sin redovisning. På vägen genom värderingen görs ibland kast och nog så tvärla slalomsvängar, som får gruppen att då och då fastna överraskande länge vid inte självklart centrala enskildheter. Men bilden står klar av en forskningsfinansierare som hela tiden haft rollen att vara huvudbidragsgivare till stora, avgörande forskningsprojekt inom humaniora och samhällsforskning och samtidigt genom öppenhet och experimentlusta vågat bidra till det mindre konventionella som utan Riksbanksfonden ofta skulle ha stått utan resurser. Det beslut som Riksbanksfondens styrelse – uppenbarligen i nära kontakt med utvärderarna – tagit under 2004 om den framtida forskningsfinansieringen kommer att ytterligare understryka Riksbanksfondens roll för de stora, mest kvalificerade kultur- och samhällsvetenskapliga forskningsprojekten. Men inte obetydliga belopp kommer uppenbarligen också i framtiden att finnas för det mindre, oprövade och inte självklara.

Parallellt med anslagsbeviljningen har Riksbanksfonden genom åren alltmer engagerat sig i att mer direkt ge bidrag till formuleringen och utvecklingen av svensk forskningspolitik vilket utvärderarna både lyfter fram och applåderar. Med den form som fondens forskningsfinansiering nu kommer att ta blir det exempelvis tydligt att Riksbanksfonden (och andra fonder) kommer att ta ett avgörande ansvar för den mer avancerade forskningen i grupper av nydisputerade, post-docs, och docenter, medan forskarutbildningen och doktorander blir de statliga forskningsrådets och universitetens eget ansvar.

Till de växande forskningspolitiska insatserna hör också att fonden i allt högre utsträckning ägnar resurser, inte minst i form av VD-tid, till att skapa och främja svenska internationella kontakter och nätverk som i många fall givit svensk forskning helt nya möjligheter och förutsättningar i internationella sammanhang. Riksbanksfonden utvecklar hela tiden sin roll i svensk och europeisk forskningspolitik och gör därmed också Sverige alltmer synligt i europeisk och internationell forskningspolitik.

Styrning

Frågan om makten över forskningen och forskningsanslagen har de senaste åren diskuterats allt livligare – delvis parallellt med en liknande kritik av politisering över huvud taget av offentlig verksamhet och förvaltning. Särskilt från de stora, traditionella forskningsuniversiteten har allt otåligare krav rests på ökade eller åtminstone återställda statliga fakultetsanslag som skulle göra det möjligt för forskarna att fritt styra sin verksamhet och själva formulera och utveckla forskningen och därmed sin vetenskap. Varje styrning från organ, där andra än forskare själva dominerar, anses vara av ondo. Inte bara rena sektorsforskningsorgan utan särskilt de stora stiftelserna med deras växande betydelse för att få fram resurser till forskning har satts i fråga för att de låter annat än strikt inomvetenskapliga kvalitetskriterier bestämma medelstillelningen.

Å andra sidan beskyller – i nuvarande debattklimat mindre öppet – olika samhällsföreträdare forskningen för att vara konservativ, inåtblickande och oförmögen att se behovet av förnyelse. I detta spänningsfält intar Riksbanksfonden och dess styrelsesammansättning en alldeles egen ställning: Fonden är ett offentligt organ med en politikermajoritet i styrelsen. Men fonden är inte ett statligt organ. Verkställande direktör tillsätts av styrelsen och styrelsen tillsätts av riksdagen, inte regeringen. Här är uppenbarligen också skillnaden mellan första och andra statsmakt en realitet. Riksdagens representanter är inte regeringens företrädare som parlamentariker i styrelserna för statliga myndigheter. De politiska företrädarna i Riksbanksfonden är inte med och beslutar om skattemedel.

Det hade varit intressant om utvärderingsgruppen gjort eller lagt ut en egen studie av nomineringsförfarandet till de parlamentariska platserna till Riksbanksfondens styrelse. Vi vet alltså inte riktigt hur det fungerar i praktiken. Ett rimligt antagande är ändå att Riksbanksfonden är ett av de sällsynta sammanhang där i dag varken stats- eller utbildningsministrarna är inblandade. Eftersom riksdagen annars alltmer skiljs från regeringen, inte minst genom att ledande parlamentariker alltmer sällan blir statsråd, är det kanske inte helt orimligt att tro att en styrelsepost i Riksbanksfonden kan erbjuda en ”backbenchers revansch”, där dugliga riksdagsledamöter har möjlighet att ge ett självständigt bidrag utifrån sina intressen, erfarenheter och engagemang. Utvärderarna konstaterar helt följeligt att politikerna i styrelsen mest är diskussionsparter och i enstaka fall en kanal till politiken för Riksbanksfondens intressen. De har inte funnit några exempel på försök till politisk styrning av medelsbeslut.

Samtidigt är också de vetenskapliga företrädarna i styrelsen påfal-

lande självständiga. De utses enligt utvärderarna genom ett ”informellt kooptionsförfarande”. Medan forskarstyrningen av de statliga forskningsråden formaliserats genom ett inomakademiskt valförfarande, liknar Riksbanksfonden mer en akademi.

Den vetenskapliga friheten är sannolikt inte Riksbanksfondens problem. Frågan kvarstår förstås ändå om vilka forskares och vetenskapares frihet som fonden företräder. De universitetsforskare som vill ha alla resurser till de egna institutionerna och som menar att deras ämnesföreträdare bäst kan ansvara för den vetenskapliga tankeutvecklingen kan naturligtvis hävda att Riksbanksfondens autonomi inte är representativ för forskarsamhället. Fondens resurser och självständighet skulle då utnyttjas av en liten grupp kring direktör och ordförande och deras specialintressen.

Att det här föreligger en spänning är självklart. Den är nog inte bara oundviklig utan nyttig. Också ett litet akademiskt system som det svenska behöver konkurrens. När allt kommer omkring visar det sig nog att de flesta ledande forskare som så önskar under olika perioder av sitt forskarliv suttit i styrelser eller beredningsgrupper i både universitet, forskningsråd och fonder. Inte heller från strikt inomvetenskaplig synpunkt vore det lyckligt om alla beslut om enskilda forskningsanslag togs i församlingar av ämnesföreträdare med mandat från sina kolleger. Marginalerna för förnyelse och det udda skulle vara små.

Och även om de enskilda berednings- och beslutsprocesserna som utvärderarna hävdar skulle behöva bli mer öppna, finns till slut resultaten där i form av forskningsprojekt och deras resultat för var och en intresserad att värdera.

Anslagstilldelning, ämnen och institutioner

Störst i all Riksbanksfondens verksamhet är beviljningen av anslag till forskningsprojekt. Utvärderingsgruppen ger en rejäl statistisk översikt över fördelningen av beviljade nya anslag inom ämnesområden och på universitet och institutioner. Också efter utvärderingsgruppens genomgång är det ändå inte helt lätt att få en samlad bild. Den påtvingade uppdelningen mellan den ursprungliga Jubileumsdonationen och den av löntagarfondsmedel bildade Kulturvetenskapliga donationen på 1990-talet underlättar inte förståelsen. Konsekvent och klokt nog föreslår också utvärderarna att uppdelningen mellan de två donationerna i framtiden upphör.

Den bild vi får är att de stora inomvetenskapligt prövade projekten fortsätter att dominera fondens anslagsverksamhet och att de fyra stora universiteten (tillhör ännu inte Umeå den kärngruppen?) likaledes dominerar som mottagare. Den implicita kritik som hörts – eller

åtminstone antas höras – att Riksbanksfonden håller på att överge den ”riktiga forskningen” kan alltså avvisas. Anmärkningsvärt är kanske ändå att utvärderarna ser sig föranlåtna att ta upp den.

Genomgången av den ämnesmässiga fördelningen inom samhällsvetenskaperna de senaste femton åren ger ingen genomgående trend. Men det är intressant att nationalekonomin uppenbarligen inte längre spelar den roll i svensk forskningsvärld och offentlighet över huvud taget som den en gång hade.

I utvärderingens första historiska kapitel framgår att nationalekonomer från början dominerade bland de vetenskapliga ledamöterna i styrelsen. Det kan naturligtvis delvis förklaras av att Riksbanken är fondens ursprungliga donator. Men fondens första årtionden var också nationalekonomins stora år som den svenska sociala ingenjörskonstens främste. Nationalekonomer skrev sina doktorsavhandlingar inom ramen för långtidsutredningen och andra kommittéer och var främsta auktoriteter i samhällsdebatten.

De gjorde sig däremot inte breda i anspråken på resurser från fonden. De stora program som kom att präglade fonden från början återfanns inom beteendevetenskap, historia och statsvetenskap. Möjligen skulle den nationalekonomiska generositeten mot de mjukare och fattigare samhällsvetenskapliga kusinerna kunna förklaras av att ekonomerna haft och har ekonomiska sektorsskällor för sin forskning som andra saknar och som nationalekonomerna kunde förlita sig på när de storsint lät andra ta för sig.

Sedan 1990-talets början och den stora samhällsekonomiska krisen har nationalekonomerna hamnat i bakgrunden i samhällsdebatten. De har inte heller samma ställning i Riksbanksfonden. En av de områdesgrupper som arbetar inom fonden vid sidan av de anslagsbeviljande beredningsgrupperna har dock handlat om kapitalmarknaderna. Ändå är nationalekonomins blygsamma ställning anmärkningsvärd i en globaliseringstid då marknadsekonomin segrat i praktisk politik. Svensk nationalekonomi åtnjuter också fortsatt högt fackanseende och ska enligt studier som gjorts av citeringar av svenska vetenskapliga uppsatser internationellt hävda sig bättre än andra av Riksbanksfonden gynnade discipliner.

Kanske finns en förklaring i nationalekonomins fortsatta teoretisering och ”matematisering” vilken fått till följd att nationalekonomin inte längre håller kontakten med och uppbär den tidigare storebrorsrollen i den samhällsvetenskapliga familjen. Om intresse bland de berörda finns, vore detta ämne för ett kommande Riksbanksfondssymposium.

1990-talets relativa vinnare bland mottagare av nya anslag är ekonomisk historia och dess institution i Lund. Förlorare i relativa termer är pedagogik, där dock institutionerna i Göteborg och Linköping klarat

sig bättre. De här genomgångarna skulle för att bli riktigt intressanta behöva ställas i relation till ämnenas och institutionernas utveckling och kvalitetsgradering i andra sammanhang. Allra svårast blir att avgöra om de ämnen och institutioner som gynnats vunnit anslag på grund av kvaliteten i sin förnyelsesträvan eller på grund av sin givna allmänna kvalitet. För de etablerade fakultetsföreträdarna torde det då åtminstone i det ämne som jag känner bäst, statsvetenskapen, vara betryggande att konstatera att de institutioner som rankades högst i vetenskapsrådets utvärdering av svensk statsvetenskap härom året, också fått mest pengar från Riksbanksfonden.

Förhållandet mellan Riksbanksfonden och statsvetenskapen är förhoppningsvis också ett exempel på något som utvärderarna mindre uppmärksammar men som borde vara centralt: ämnesutveckling och institutionella samarbeten. Forskningsanslag vid rätt tillfälle kan ge ett ämne skjuts i dess innehållsliga utveckling och förnyelse. Anslagen kan också uppmuntra till och skapa bestående institutionell samverkan mellan lärosätena.

Jag skulle vilja våga hävda att stödet från Riksbanksfonden har varit helt avgörande för statsvetenskapens ämnesmässiga utveckling de senaste 40 åren, för ämnets samhörighet mellan lärosätena och för ämnets internationalisering. Det finns en klar linje från Westerståhl till Wittrock över övriga ämnesföreträdare med annan familjenamnsinitial.

Jörgen Westerståhl var sammanhållande för kommunalforskningsprojektet som fick stora pengar av Riksbanksfonden från allra första början. Här kom i sammanhanget väldiga resurser till en genomgripande metodutveckling mot kvantitativ empiri. En hel disciplin som tidigare mest vette mot juridik, filosofi och historia blev på några år i stor utsträckning ett beteendevetenskapligt ämne. Lärosätena fördes också samman genom att alla statsvetenskapliga institutioner drogs in i forskningsprogrammet. Liknande för lärosätena gemensamma forskningsgrupper följde för forskning om partierna och offentlig förvaltning. Ur detta uppstod mycket snart statsvetenskapliga förbundet och nästan samtidigt ett samlat svenskt deltagande i ett nystartat europeiskt statsvetenskapligt samarbete, ECPR. Allt detta gjordes möjligt av anslag från Riksbanksfonden. Stödet för det europeiska samarbetet nådde en höjdpunkt häromåret då ECPR kunde hålla sin årliga samling i Uppsala, också med pengar från fonden.

Den förstärkning av statsvetenskapens teoriutveckling som skett under 1990-talet har också sitt fondsammanhang. Centret för högre samhällsvetenskapliga studier i Uppsala, SCASSS, med statsvetaren Björn Wittrock som drivkraft, har också stöd från Riksbanksfonden som en förutsättning. Och även om SCASSS har sin förankring vid

ett lärosäte är det en mötesplats för forskare från flera universitet, flera discipliner och flera länder.

Jag hoppas och tror att statsvetenskapen och dess utveckling bara är ett exempel. Det hade varit intressant om utvärderarna hade hjälpt oss att se flera.

Särskilda insatser

Inte minst genom tillkomsten av Kulturvetenskapliga donationen har Riksbankens Jubileumsfond de senaste tio åren mycket förknippats med sina särskilda insatser. Det gäller områdesgrupperna som ska inventera forskningsbehov och forskningsmöjligheter på nya eller försummade områden. Det gäller de särskilda forskarskolorna samt den tillfälliga insatsen med doktorandstipendier i slutet av 1990-talet, bägge åtgärder som inte förmodas komma att upprepas i framtiden. Det gäller olika initiativ till internationalisering.

Områdesgruppernas verksamhet ligger naturligtvis nära kärnverksamheten. Utvärderingsgruppen påpekar till och med att en arbetsgrupp om riksdagen och dess arbetsformer i praktiken utvecklades till ett vanligt forskningsprojekt (statsvetenskapligt, än en gång i samverkan mellan flera institutioner) vilket kanske inte är helt förenligt med reglementet. Man anser också att vissa särskilda insatser ligger för nära vanligt utredningsarbete som Riksbanksfonden enligt sin stadga inte ska ge medel till.

De särskilda insatserna väcker snabbt intresse och utvärderingen ägnar dem betydande uppmärksamhet, kvantitativt klart fler rapportsidor än kärnverksamheten. Det går att förstå men är väl egentligen inte helt rimligt med tanke på att det här inte alls rör sig om lika mycket pengar som för projektanslagen. Värda att diskutera är de kanske främst för att de ofta rör sig i gränslandet mellan vetenskap och kulturliv eller informationsverksamhet.

Utvärderarna är i grunden positiva till så gott som alla de särskilda insatserna. De kritiska synpunkter de framför gäller mer hanteringen av en insats än dess berättigande. Jag tror också att de flesta av de här icke- eller halvvetenskapliga insatserna är motiverade. Förmodligen skulle det till och med gå att hävda att de särskilda insatserna också berikar kärnverksamheten. En forskningsfond som samtidigt ger bidrag till populärvetenskaplig bokutgivning och rena kulturinsatser (en halv miljon kronor till produktionen av den finlandssvenska filmen *Framom främsta linjen* exempelvis) får kontakter, perspektiv och en vidsyn som gör den till en bättre stödjare av vetenskaplig forskning, om det än innebär att årligen några miljoner färre blir tillgängliga för vanliga projektansökningar.

Men man skulle önska att utvärderingen mer systematiskt och energiskt tog upp detta till värderande diskussion. Ett exempel, där jag dessvärre själv föga heroiskt var inblandad som styrelseordförande och alltså bär ett tungt ansvar, är utgivningen av *Dagens Forskning* och dess konkurs. Rapporten ägnar denna fråga fem sidor av en huvudtext på ca 160 vilket, fortfarande med reservation för mitt jäv i att bedöma detta, förefaller något oproportionerligt. Det mesta är ett försök att klarlägga beslutsprocesserna kring tidningen och i vilken mån fonden agerade tillräckligt ekonomiskt ansvarigt. Det är en sak, som för övrigt också klarlagts av konkursförvaltare. Men den bredare frågan om och varför det över huvud taget var berättigat av fonden att ge sig in i vanlig tidningsutgivning tas egentligen inte upp. Vad blev från innehållssynpunkt bra och vad blev dåligt utifrån fondens och forskarsamhällets förväntningar? Hade detta varit okontroversiellt om det bara lyckats affärsmässigt? Och i så fall varför? Jag tror att jag har mitt eget svar, liksom om någon skulle fråga om filmen om fortsättningskriget. Men jag skulle vilja veta hur utvärderingsgruppen resonerat och utifrån vilka kriterier.

Stark stiftelse för vem?

Den underliggande frågan kring all utvärdering av forskning och anslagsgivare är vilken särskild nytta den utvärderade organisationen bidrar med. Vilken betydelse har just Riksbanksfonden haft för att den kultur- och samhällsvetenskapliga forskningen blivit vad den är i Sverige? Har fonden gjort någon nytta? Och för vem?

Utvärderarna konstaterar att Riksbanksfonden har ett anmärkningsvärt stort stöd i det svenska forskarsamhället. De antyder till och med att det närmast okritiska stödet kan vara oroande. Bättre debatt behövs. I diskussionen om utvärderarnas rapport har kritiker påpekat vad de anser vara det uppenbara: I ett litet system som Sverige stöter man sig inte med sina mecenater. Det verkar litet futtigt.

Snarare kan det väl vara så att om man inte alltid ställer tillräckligt problematiserande frågor, får man inte så kontroversiella svar. Den här utvärderingen lider en befriande brist på utvärderingsmetodisk och strategisk konsultjargong. Det är en lättnad att slippa ordet ”målgruppsanalys”. Ändå saknar jag det som begreppet förhoppningsvis står för. Ett systematiskt sammanfattande resonemang om vad Riksbanksfonden betytt för såväl statsmakter som svensk offentlighet i allmänhet återstår ännu att föra.

Det uttalade samhällsintresset med Riksbanksfonden har varit att främja forskning av samhällsnytta, särskilt sådan som annars har svårt att uppmärksammas. Detta har aldrig vad jag vet under fondens 40 år

inneburit att statsmakterna önskat sig mer policy-inriktad forskning eller tydligt stöd till oetablerade, alternativa forskningsmiljöer. Varför det? Jag tror mig också här ana svaret men i alla fall. Under senare år har Riksbanksfondens ledning tolkat stadgan som att det gäller att ge Sverige en plats i ett internationellt forskningspolitiskt sammanhang. Riksbanksfonden har valt att se EU som en möjlighet och plattform för svenskt agerande i ganska klar kontrast till svensk samhällsdebatt i stort. Det är inte troligt att en tydligare samhällsstyrd stiftelse kunnat göra det.

Också en samlad inomvetenskaplig värdering av kvaliteten på den forskning som beviljats anslag och genomförts – inte minst i jämförelse med den verksamhet som bedrivits med fakultetsmedel eller anslag från andra forskningsråd – vore önskvärd. I mycket skulle detta kräva ett arbete som ligger bortom utvärderingsgruppens mandat och resurser. Men till en del finns underlaget redan i rapporten.

Det rent ekonomiska tillskottet genom Riksbanksfonden är ju uppenbart. Den inledande historiken påminner om vilka svindlande summor som plötsligt i mitten på 1960-talet fanns där för områden som tidigare aldrig prioriterats i Sverige. En liknande injektion kom med Kulturvetenskapliga donationen i mitten på 1990-talet. Ytterligare påspädd av en ojämförlig börsuppgång 1999 kunde fonden plötsligt ge intrycket att ha pengar till allt. Bara ett par år senare talar vi återigen om den svenska forskningens resurskris. Men hade de avsättningar som skett till fonden från riksbanksmedel på 1960-talet och utskiftade löntagarfonder tre decennier senare bara förts direkt in i statsbudgeten hade den långsiktiga utväxlingen av pengarna blivit mycket blygsam.

Samtidigt är det värt att påpeka att Riksbanksfondens bidrag till det samlade svenska stödet till forskning är ganska blygsamt, 7 procent. Inskränker man sig till humaniora och samhällsvetenskap blir bidraget mellan en tredje- och fjärdedel. Med tanke på fondens ställning i debatt och uppmärksamhet är detta låga siffror.

Under de senaste åren har Riksbanksfonden alltmer betonat nödvändigheten att stödja svensk spetsforskning med stora koncentrerade anslag för att skapa några få svenska internationellt konkurrenskraftiga miljöer. Detta förenas med fortsatta okonventionella särskilda insatser i vetenskapssamhällets gränsmarker. Det innebär att svensk normalforskning borde börja känna sig bekymrad. Frågan bör ställas och svar redovisas. Själv tror jag som framgått ovan att mina egna minnen av den svenska statsvetenskapens utveckling under de fyrtio åren visar på det bästa med Riksbanksfonden både vad gäller ämnets inom- och utomvetenskapliga utveckling. Historicämnet är ett annat – men inte som jag tror lika genomgripande – exempel som utvärderingsrapporten uppmärksammar.

En avslutande fråga blir vilken framtida roll som Riksbanksfonden kan förväntas spela i ett svenskt och internationellt forskningspolitiskt sammanhang med vetenskapsråd, offentliga och privata anslagsgivare till sektorsforskning och privata och offentliga stiftelser. Som vi konstaterat målar utvärderingen och fondens egen ledning upp ett scenario där den statliga forskningsfinansieringen kraftigt urholkas och lämnas till stiftelser, sektorsorgan och EU-program. De statliga pengarna koncentreras till forskarutbildning. För att långsiktigt bidra till kvalitet behövs samtidigt mer samarbete och mer konkurrens mellan anslagsgivarna. En given arbetsfördelning är inte självklart enbart av godo.

Samtidigt är inte stiftelsesektorn given. Löntagarfondsstiftelsernas ledningar började under börsuppgångsåren i slutet på 1990-talet tro på det eviga livet för sina verksamheter, trots att detta egentligen stred mot ursprungsstiftarnas intentioner. Nu är läget annorlunda och flera av de mindre stiftelserna måste räkna ned sin livslängd till 10–15 år om de ska fortsätta att betala ut medel i den storlek som de anser nödvändig för att vara meningsfulla. Några av dem kommer förmodligen ganska snart att vända sig till Riksbanksfonden för att diskutera möjligheten att fusionera. Det kommer att vara naturligt. Flera av stiftelserna har verksamhet som till stor del är förenlig med Riksbanksfondens. Men det skulle öka trycket på Riksbanksfonden att höja de årliga utbetalningarna en bra bit över de ca 300 miljoner kronor det nu handlar om och att skapa en organisation som skulle klara detta.

Wallenbergstiftelserna som i dag står för en imponerande insats (större än Riksbanksfondens) på den privata sidan skulle också behöva kompletteras från andra kapitalstarka företag. De privata stiftelserna i Sverige är påfallande små och har smala ändamålsparagrafer. I det jämlika Sverige har vi de senaste åren med påfallande förtjusning och till och med något av nationell stolthet tagit till oss att några av världens rikaste som Rausing och Kamprad är svenskar. Att de bosatt sig utomlands och betalar litet i skatt i hemlandet tycks vi också godta och uppfatta som självklart.

De dåliga avdragsmöjligheterna är den återkommande förklaringen till att det privata näringslivet inte avsätter mer för vetenskapliga och ideella ändamål. Men när de svenska ambitionerna att finansiera allt offentligt med skattemedel nått vägs ände, borde det vara dags att tänka på alternativ. Vill en amerikansk miljardär vara en god medborgare krävs att hon eller han ärligen avsätter betydande belopp för att finansiera både universitet, konstmuseer och symfoniorkestrar. Och de pengarna går inte bara till privata institutioner utan till hemortens offentliga delstatsuniversitet oftast utan närmare bindningar. Borde inte Kamprad kunna stå för en betydande del av finansieringen av Växjö universitet, Lundberg av Linköpings och Borg av Södertörns högskola?

Detta har möjligen inte så mycket med utvärderingen av Riksbanksfonden att göra. Men den som i utvärderingens första kapitel läser den medryckande skildringen av dådkraften i dåtidens riksdag, riksbank och regering när Riksbankens Jubileumsfond skapades, vill gärna se liknande fantasi och framsynthet hos dagens politiska och privata makthavare.

Anders Mellbourn är docent i statsvetenskap och ordförande för STINT. Han har tidigare varit chefredaktör på Dagens Nyheter och direktör för Utrikespolitiska Institutet.